

УДК 336.763 264

Антонюк О.І.,
к.е.н., доцент кафедри фінансів
Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КАПІТАЛУ КОМЕРЦІЙНИМИ БАНКАМИ В УКРАЇНІ

Antoniuk O.I.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of the department of finance
Khmelnitsky Cooperative Trade-Economic Institute

THE PECULIARITIES OF CAPITAL FORMATION BY COMMERCIAL BANKS IN UKRAINE

Постановка проблеми. Одним із актуальних завдань на сучасному етапі розвитку фінансової системи України у посткризовий період є формування комерційними банками якісного за своєю структурою банківського капіталу, адже активізація економічного зростання неможлива без здійснення інвестицій у реальний сектор національного господарства, і в цих умовах комерційні банки стикаються з гострою проблемою ефективного формування банківського капіталу, який є основою виконання банками своїх функцій в нормально діючому фінансовому просторі. Це пов'язано з такими явищами, як: зростання конкуренції у банківському секторі економіки, відсутність достатньо адекватної бази інформації, подолання економічної кризи у світовій економіці тощо.

У зв'язку з цим посилюється увага до ефективного формування власного капіталу банків, процесів забезпечення його ефективного розподілу та функціонування у вітчизняній економічній літературі. Це особливо актуально у розрізі того, що на даному етапі вітчизняна економіка наражається на небезпеку недотримання нормативного розміру власного капіталу банками через неефективну політику управління ним, що може спричинити поглиблення недовіри клієнтів до них.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі проблеми управління власним капіталом банку досліджували вітчизняні вчені А.В. Васюренко, Б.Л. Івасів, А.М. Мороз, А.А. Пересада, Л.О. Примостка, М.І. Савлук. В той же час недостатньо дослідженими і висвітленими є питання методичних засад управління формуванням власного капіталу банку в умовах ринкової економіки. Але, незважаючи на це, дана тема ще має низку питань та невирішених завдань саме щодо особливостей збільшення власного капіталу банківських установ. Цим і обумовлено вибір теми статті та її актуальність

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо формування власного капіталу комерційними банками в Україні, а також виявлення особливостей ефективного формування власного капіталу та забезпечення стійкості банку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток та удосконалення діяльності банків - необхідна умова створення дієвого ринкового механізму в Україні. Такі тенденції в діяльності банків, як: концентрація капіталу, зростання конкуренції і впливу іноземних банків на національну економіку, впливають на активізацію процесів формування власного капіталу банків. Вітчизняний і зарубіжний досвід показав, що основною проблемою в процесі формування власного капіталу банку є не нарощування капіталу, а встановлення його оптимальної для конкретного банку величини з урахуванням таких факторів, як: ризиковість розміщення активів, специфіка пасивних операцій, структура власності, галузева приналежність клієнтів.

Капітал банку – це сукупність власних, залучених і позичених коштів, що перебувають в розпорядженні банку та використовуються ним для формування матеріальних,

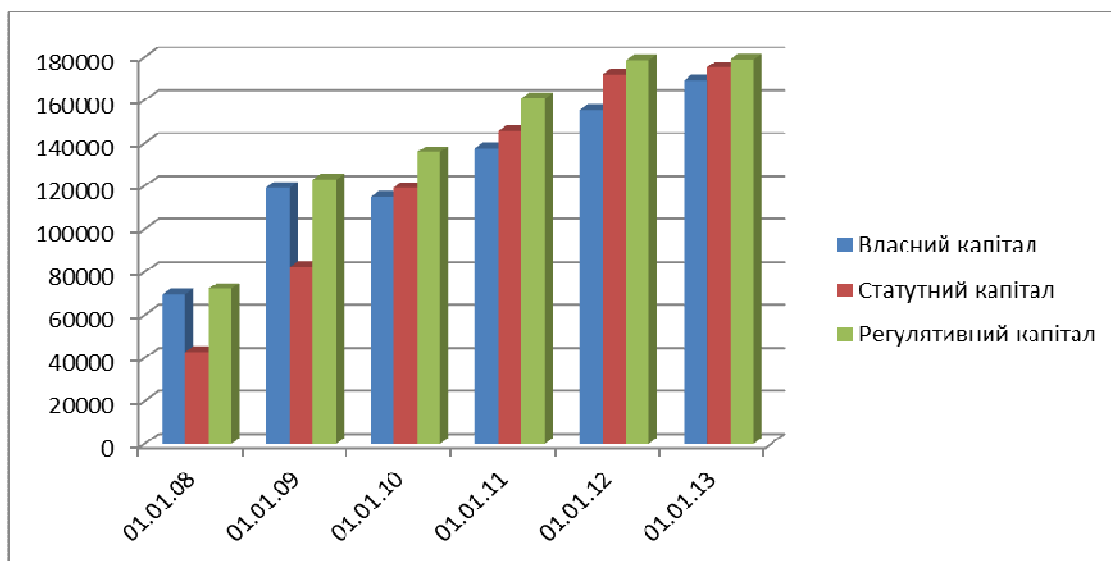
нематеріальних і фінансових активів в грошовій формі та здійснення своєї діяльності з метою отримання прибутку. Виокремлення у складі капіталу банку окремих елементів (власний, залучений та позичений капітал) дає змогу зарахувати його до капіталу функціонуючого, а не лише посередницького, головна мета якого полягає у формуванні прибутку банку, доходів його клієнтів у формі дивідендів і відсотків та створенні сприятливих умов для подальшого розвитку банківської установи в економічній системі на ринкових принципах, пов'язаних з факторами часу, ризику й ліквідності.

Основою формування капіталу банку, фундаментом його діяльності, запорукою стабільності та надійності є власний капітал як один із базових елементів, який сформований за рахунок коштів його власників, використовується у процесі здійснення банківської діяльності з метою отримання прибутку, сприяє підвищенню довіри клієнтів до банку в результаті виконання властивих йому функцій (захисна, оперативна, регульовальна).

Власний капітал банку – це величина, визначена розрахунковим шляхом: вона включає ті статті власних коштів і деякі статті залучених коштів, наприклад, субординований борг, що за своїм економічним змістом можуть виконувати функції капіталу банку.

Особливостями функціонування банків України є жорсткий контроль з боку Національного банку України за дотриманням економічних нормативів, базою для розрахунку яких є власний капітал. Можливість залучення банком додаткових коштів залежить від ефективності управління формуванням його власного капіталу. У зв'язку з цим існує необхідність у створенні такої системи управління формуванням власного капіталу банку, яка забезпечувала б сталий розвиток банківської діяльності.

Протягом останніх років банки продовжують активно нарощувати свою капітальну базу. Серед основних тенденцій розвитку банківської системи у 2008-2012 роках варто відзначити зростання регулятивного капіталу (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка основних показників власного капіталу банків України

Джерело: складено автором на основі [8]

Зростання банківського капіталу відбулося в основному в результаті збільшення сплаченого зареєстрованого статутного капіталу, який зріс з 42 873 млрд. грн. у 2008 році до 175 204 млрд. грн. на початок 2013 року. Однак розмір власного капіталу й надалі залишається меншим за статутний капітал. Це можна пояснити значними збитками банківської системи України у попередні роки. Розмір регулятивного капіталу протягом аналізованого періоду зріс у 2,4 рази, втім порівняно з 2008-2012 роками темп його зростання значно знизився, але на відміну від власного капіталу банків його розмір перевищує статутний капітал банківської системи [2; 8].

Аналіз тенденцій формування власних коштів банків України в період з 2008 року по 2013 рік дав можливість зробити висновок про концентрацію капіталу в найбільших банках і зниження частки активів малих банків у сукупних активах банківської системи України [8].

Дослідження структурної будови власного капіталу окремих груп банків виявило неоднакову їхню роль у формуванні сукупного власного капіталу та його складових у банківській системі. Лідерські позиції утримують найбільші банки; участь великих банків є переважною у створенні резервного капіталу, прибутку звітного року й іншого капіталу; роль середніх банків найбільш відчутно виявляється у формуванні прибутку минулих років; за рахунок малих банків значною мірою сформований статутний капітал, резерви переоцінки і власний капітал у банківській системі загалом [8].

Поглиблення процесу капіталізації та виконання трансформаційної функції посередника вимагає від банків загострення конкуренції в банківській системі. Подальше нарощування обсягів власного капіталу, як необхідна передумова розвитку банківського сектору України, що є адекватною сучасним потребам економіки, по суті немає альтернативи. Жорсткі вимоги до якості, достатності та прозорості капіталу банків ставлять очевидну потребу переосмислення усієї довгострокової стратегії розвитку вітчизняної банківської системи, а також направлення зусиль на створення в нашій країні насправді великих стійких фінансових інституцій із капіталом, величина якого відповідатиме завданням щодо успішного протистояння негативним внутрішнім і зовнішнім факторам впливу на розвиток українського банківського сектору та врахування усіх можливих ризиків [1, с. 147].

Відтак постає гостра потреба пошуку надійних джерел збільшення банківського капіталу. Серед таких джерел головними виступають: прибуток від банківської діяльності, кошти акціонерів та субординований борг. Однак, на даний момент залучення коштів із названих джерел пов'язане з такими труднощами [5, с. 87]:

- збиткова діяльність банків, протягом останніх років;
- труднощі загальноекономічного характеру, зумовлені дефіцитом грошових ресурсів на фінансовому ринку в період кризи.

На сьогодні найбільшої популярності дістали методи забезпечення зростання власного капіталу як за рахунок зовнішнього залучення, так і можливостей оптимальної капіталізації прибутку, злиття банків, а також застосування прогностичних експертних систем щодо моніторингу власного капіталу та організаційно-інформаційного забезпечення управління формуванням власного капіталу.

Найбільш поширеними є дві стратегії нарощування власного капіталу банку за рахунок прибутку: по-перше, збільшення прибутковості активних операцій, по-друге, оптимальна дивідендна політика. Аналіз сучасних тенденцій у банківському секторі показують, що раціональною і стабільною дивідендною політикою є та, котра максимізує ринкову вартість через направлення до 80% прибутку банку на виплату дивідендів. У цих умовах банк має реальну можливість зберегти діючих акціонерів і залучити нових. Українські банки мають обмежені можливості нарощування власного капіталу за рахунок збільшення прибутку через недостатню ефективність використання активів [4, с. 117].

Дослідження показало, що одним із перспективних напрямків збільшення власного капіталу банку для українських умов є концентрація банківського капіталу на основі банківських злиттів і поглинань, створення банківських холдингів і альянсів, що досить характерно для закордонної практики і дає низку додаткових конкурентних переваг.

Вибір того чи іншого джерела збільшення власного капіталу і їх структура визначаються сукупністю факторів, найважливішими із яких є оптимальне співвідношення між прибутком, ризиком і ліквідністю. Ризики впливають як на рівень прибутку, так і на рівень ліквідності. В умовах невизначеності, використання економіко-математичних методів нечіткої логіки та комп'ютерної техніки дає можливість з достатньо високою мірою вірогідності здійснювати постійну експертну оцінку власного капіталу банку (в межах інтервалу можливих його значень) і впливу факторів на фінансовий його стан для прийняття оперативних рішень. При цьому визначаються варіанти приведення у відповідність співвідношень між прибутком, ризиком і ліквідністю [5, с. 145].

За таких обставин у процесі формування банківського капіталу набуває особливої ваги іноземне інвестування [6, с. 37]. Задля мінімізації тих ризиків, які супроводжують процес залучення іноземних інвестицій на формування банківського капіталу, можна було б вжити наступні заходи:

- обмежити можливості монополізації шляхом запровадження граничної частки вкладень банку у загальному обсязі кредитних, платіжних чи інших фінансових інструментів певного виду;

- запровадити кількісні обмеження на розвиток мережі філій у розрізі регіонів з метою більшої диверсифікації джерел акумулювання кредитних ресурсів і недопущення їхнього необґрунтованого вимивання та нераціонального перерозподілу;

- обмежити величини відсоткового спреду;

- зменшити можливості дострокового вилучення інвестованих коштів до закінчення певного обумовленого заздалегідь періоду та інші заходи.

Проведення цих заходів відобразило б посилення регулятивного впливу центрального банку на відповідні банківські установи. Достатній рівень капіталізації банків є необхідною передумовою їхньої здатності до кредитування реального сектора економіки відповідно до потреб економічного розвитку країни. Вирішення стратегічних завдань із нарощування банківськими установами обсягів кредитування процесу модернізації економіки в умовах євроінтеграційних процесів вимагає значного розширення капітальної бази комерційних банків, оскільки вони на даний момент є практично єдиними (нарівні з державою) повноцінними інституційними інвесторами у вітчизняне господарство.

Підсумовуючи вищезазначене, зауважимо, щоб вирішити проблему щодо підвищення рівня капіталізації та надійності установ банківської системи України, банкам було б доцільно:

- поліпшити якість капіталу та забезпечити достатній рівень покриття ним ризиків, що приймаються банками;

- стимулювати залучення власного банківського прибутку для інвестицій у капітал шляхом звільнення від оподаткування частини прибутку кредитних установ, спрямовану на підвищення рівня їх капіталізації, стимулювати інвесторів звільненням від податків на прибуток, який спрямовується на капіталізацію банків;

- стимулювати приплив капіталу у банки за рахунок активного залучення коштів акціонерів, у тому числі портфельних інвесторів;

- з метою уникнення можливого деструктивного впливу міжнародних фінансових потоків на банківську систему України, потрібно встановити економічну межу оптимального впливу зарубіжного капіталу на вітчизняні банки на рівні 40-45% від капіталу усіх банків;

- збільшувати показник адекватності капіталу через консолідацію банківської системи України (консорціумне кредитування, створення банківських об'єднань, злиття банків, їх реорганізація).

Висновки та подальші дослідження. В результаті проведеного дослідження доведено, що підвищення рівня капіталізації вітчизняних банків посилить їх конкурентоспроможність на світовому фінансовому ринку і забезпечить стабільність та надійність усієї економіки України на шляху інтеграції у світове господарство. Обґрунтовано, що банки мають широке коло джерел ресурсів для збільшення власних капіталів. Кожен з ресурсів має свої переваги і недоліки, використовується банком з врахуванням цілей стратегії і тактики банківського менеджменту та знаходиться під впливом регулюючих органів, які ставлять за мету підвищення рівня надійності банківської системи.

Таким чином, проведене дослідження дозволяє стверджувати про неоднорідність та складність структури власного капіталу банків та процесу його формування. Це є передумовою для продовження досліджень на дану тему з огляду на те, що від чіткого розуміння структури власного капіталу та особливості його формування залежить правильність оцінки ефективності діяльності банку, розробка підходів для її підвищення та темпи розвитку банківської системи в цілому.

Література

1. Алексеєнко М.Д. Капітал комерційного банку: питання теорії і практики / М.Д. Алексеєнко. – К. : КНЕУ, 2006. – 276 с.
2. Аналітичний огляд банківської системи України за 2012 рік. Рюрик. Національне рейтингове агентство [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://www.rurik.com.ua>
3. Банківські операції : підручник / За ред. А.М. Мороза. – К. : КНЕУ, 2000. – 384 с.

4. Вожжов А.П. Формування ресурсів комерційних банків / А.П. Вожжов // Фінанси України. – 2003. – № 1. – С. 116–129.
5. Дзюблюк О.В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи / О.В. Дзюблюк, Р.В. Михайлюк. – Тернопіль, 2009. – 317 с.
6. Карчева Г.Т. Оцінка ефективності розвитку банківської системи України та шляхи її підвищення / Г.Т. Карчева, О.О. Затварська // Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць. Т. 9. – Суми: ВВП «Мрія – 1» ЛТД, УАБС, 2004. – С. 34-39.
7. Основні показники діяльності банків України станом на 1 січня 2013 // Вісник Національного банку України // Щомісячний науково-практичний журнал Національного банку України. – 2013. – № 2. – С. 50.
8. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>
9. Савлук М. Банківська система - барометр економіки / М. Савлук // Урядовий кур'єр. – 2005. – № 8. – С. 8-9.

References

1. Alekseienco, M.D. (2006), *Kapital komertsiihoho banku: pytannia teorii i praktyky* [Capital of Commercial Bank: question of theory and practice], KNTEU, Kyiv, Ukraine, 276 p.
2. Riurik, National Rating Agency "Analytical review of the banking system of Ukraineis for 2012 year", available at: <http://www.rurik.com.ua>
3. Moroz, A.M. (2000), *Bankivski operatsii: pidruchnyk* [Banking operations: manual], textbook, KNTEU, Kyiv, Ukraine, 384 p.
4. Vozhzhov, A.P. (2003), "Formation resources of Commercial Banks" *Finansy Ukrainy*, no.1, pp. 116-129.
5. Dziubliuk, O.V., Mykhailiuk, R.V. (2009), *Finansova stiikist bankiv yak osnova efektyvnoho funktsionuvannia kredytnoi systemy* [The financial stability of banks as a basis for the effective functioning of the credit system], Ternopil, Ukraine, 317 p.
6. Karcheva, H.T., Zatvarska, O.O. (2004), "Evaluating the effectiveness of development the banking system of Ukraine and ways of its improvement", *Problemy ta perspektyvy rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy*: [Problems and prospects of the banking system of Ukraine], *Zbirnyk naukovykh prats*, [Collection of research papers], Vol. 9, VVP, Mriia-1, LTD, UABS, Sumy, Ukraine, pp. 34-39.
7. "Basic indicators of banks in Ukraine on the 1st of January 2013", *Visnyk Natsionalnoho Banku Ukrainy*, [Herald of the National Bank of Ukraine], *Shchomisiachnyi naukovo-praktychnyi zhyrnl Natsionalnoho Banku Ukrainy*, no. 2, p. 50.
8. "The official site of the National Bank of Ukraine", available at: <http://www.bank.gov.ua/>
9. Savluk, M. (2005), "Banking system - a barometer of the economy", *Uriadovyi kurier*, no. 8, pp. 8-9.